

9. Савчин М.В. Духовна парадигма психології : монографія. К.: Академвидав, 2013. 224 с.
10. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Видав-во: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 160 с.
11. Хамініч О. М. Резильєнтність: життєстійкість, життєздатність або резильєнтність? *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. Вип. 6. Том 2. 2016. С.160-165.
12. Цінності вказують шлях і дають силу. URL: <https://resilience.k-s.org.ua/czinnosti/>
13. Lotze H., Lotze R. H. Grundzüge der praktischen Philosophie: Dictate aus den Vorlesungen. Ed. Rodopi, 1884. 474 p.

Юрій ВІТЯК

*Здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, асистент кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна
vitiakyurii@tnpu.edu.ua*

СТАТУС «ДІАФАНЕ» ЯК ПИТАННЯ ЦІНОСТІ АВТОРА І ПЕРЕКЛАДАЧА

Аксіологічна систематика літературознавчого простору, що виформовується у другій половині ХХ століття із настанням епохи постмодерну, маніфестує зміну рецепції усталених явищ та фігур. Переосмислення основоположних понять тенденційно проникає і в інші наукові дисципліни, а разом змінює уявлення соціуму (про важливість низки речей), що вважалися непохитними.

Так, значною мірою нігілістичним трактуємо концепції французького філософа та літературознавця р. Барта, проголошені в знаковому есе «Смерть автора». Лаконічна праця, оприлюднена в 1967 році, опонує традиції визнання цінності людської особистості, що артикулювалося завдяки «англійському емпіризму, французькому раціоналізму і принципу особистої віри, що утверджується в час Реформації» [3, с. 142-143].

У зазначеній праці постать автора дискредитується, а його роль зводиться до перформативної, яку відводили шаманам і оповідачам у первісних суспільствах. Письменник, на переконання р. Барта, є ніким іншим як спеціальним провідником чи посередником [3, с. 142]. Дослідник продовжує концептуальну лінію С. Малларме, наголошуючи на та тому, що говорить не сам автор, він лише актуалізує мовні засоби. Письмо ж позиціонується як безособова діяльність, а тому і «Я» діяча розмивається [3, с. 143-144].

Автор, який у парадигмі структуралізму ототожнюється суто зі скриптором (себто тим, хто пише), втрачає первинні конотації, припиняє бути деміургом твору, що задає особливі емоційні інтонації, натомість виконує роль конструювальника, який оперує кодифікованими лексичними формулами та «жонглює» елементами сюжетного корпусу. Як наслідок, дослідження твору обмежується фокусом на текстову тканину і цілком ігнорує позатекстові чинники, серед яких життєпис автора, інтерв'ю, названі Ж. Женеттом епітекстуальною складовою (себто такою, що винесена за дужки самого видання, але наратив якої впливає на розуміння тексту) [4, с. 10-11]. р. Барт де-факто розриває зв'язок між автором і текстом. У такій перспективі критика зазнає поліваріативності потрактувань щодо того самого уривка тексту, який не співвідноситься з письменником, наявність якого вичерпує герменевтичний потенціал твору.

Нейтралізація фундаментального літературного детермінізму щодо фігури автора, що є відповіддю на патетичну і романтизовану традицію його обожнювання, кидає тінь і на функціонал перекладача. Утім, попри радикальну методу розгляду тексту, реципієнт усе одно тяжіє до пошуку образу діяча, який причетний до появи твору. Таке прагнення можна пояснити постулатом К. Ясперса, мовляв людський розум потребує постійної комунікації, тоді як одна екзистенція може осмислити себе лише поряд з іншою екзистенцією, а істина розкривається в часі [2, с. 48]. У такому ключі відсутність образу автора, а вже пізніше перекладача, ускладнює процес осягнення текстового простору, оскільки уявний комунікативний акт між автором, його медіаторами та читачем не відбувається.

Хай там як, читач підсвідомо витворює ейдолон діяча, під яким розуміємо «візуальний носій ілюзій» [1, с. 435]. І мова не про цілком пропорційний образ, що повторює фігуру автора чи перекладача, а про персональне уявлення про них. Концепт «ейдолону» охоплює також інші площини текстової рецепції, зокрема соціальну, культурну, історичну, політичну тощо. Репрезентація реалій, які віддалені, скажімо, у територіальному, часовому, психологічному, містичному сенсах, завжди постає як явище індивідуальне, адже сприймається по-різному (з огляду на фонові знання читача, ціннісні орієнтири).

Поняття ейдолону автора/перекладача/реалій тісно переплітається з тим, що ми назвемо «статус діафана», який дослівно означає «прозоре, напівпрозоре» [1, с. 429]. Ми не будемо розглядати діафана в технічному ключі на позначення зорового сприйняття, як це було в «Тимеї» Платона, чи у трактуванні Аристотеля, де воно описувало середовище, у межах

якого «світло проявляється як дія» [1, с. 430]. У нашій перспективі зазначене поняття тлумачиться наближено до однієї з теологічних конотацій, а саме – «фактури» душі [1, с. 430].

Діафана в нашій оптиці репрезентує не фізичний образ діяча чи реалій, себто портретні або пейзажні обриси (відповідно), а відображає інший спектр характеристик, інтонації, які задано окремо автором та перекладачем; їхнє ставлення до певних ситуацій; ціннісні індикатори; дух часу, який зосереджено в системі художнього твору. Інакше мовлячи, проблема статусу діафана полягає насамперед в окресленні психологічних, світоглядних рис іманентних фігур, які проявляються під час взаємодії з текстом книжки.

Варто наголосити, що опис феноменологічних вимірів бінарної опозиції «прозорості/непрозорості» з перекладознавчих позицій простежуємо у працях Л. Венутті. Відповідно до концепції дослідника, прозорість криється у злиті постаті автора та перекладача, що відбувається завдяки застосуванню прийому доместикації (одомашнення) тексту, у результаті чого переклад сприймається як оригінал [5, с. 2], тоді як прийом форенізації (очуження) навпаки віддаляє два тексти. Наявність синтаксису, притаманного вхідній мові, свідчить про те, що текст має два пласти. У цьому разі більше вчувається тон автора, як і тоді, коли твір зазнає засилля екзотизмів або фразеологізмів, що співвідносяться з мовою оригіналу.

Таким чином, питання діафана письменника і перекладача актуалізується ідеєю про так звану «смерть автора». Сліди обох текстових діячів простежуємо в перекладеній версії твору. Ейделон кожного з цих агентів важливий для рецепції книги, адже письмо насамперед виконує емотивну функцію, а заодно допомагає пізнанню читача. Нейтралізація образів автора і перекладача стосується проблеми знецінення ролі діяча, що спостерігаємо в метамодерний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Вид. 2-ге, виправл. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. Т 1. С. 576.
2. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. Вид. 2-ге, Київ : Знання, 2012.
3. Barthes, R. Image, music, text. London : Fontana, 1977. P. 142-148.
4. Genette, G. Seuils : URL: <https://archive.org/details/seuils0000gene/page/10/mode/2up>
5. Venuti, L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London and New York : Routledge, 1995. P. 353.